

ATROF-MUHIT IFLOSLANISHINING GEOGRAFIK OMILLARI

Mamanov O'tkir Xudoyberdiyevich

**Jizzax viloyati xalq ta'limi boshqarmasiga qarashli ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalar
uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internati o'qituvchisi**

email: u.mamanov@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16734939>

Annotatsiya

Ushbu maqolada atrof-muhit ifloslanishining asosiy geografik omillari tahlil qilingan. Xususan, tabiiy-geografik sharoitlar, ijtimoiy-iqtisodiy faoliyatlar va texnogen jarayonlarning ifloslanish darajasiga ta'siri o'rganilgan. Har bir omilning ekologik muhitga ko'rsatgan bevosita va bilvosita ta'siri hududiy misollar asosida yoritilgan. Maqolada ifloslanish manbalarini aniqlashda geografik yondashuvning ahamiyati asoslab berilgan va ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar.

Atrof-muhit, ifloslanish, geografik omillar, tabiiy-geografik sharoit, texnogen omillar, ijtimoiy-iqtisodiy omillar, ekologik xavf, barqaror rivojlanish.

Kirish

Bugungi kunda ekologik muammolar insoniyat hayoti uchun eng dolzarb masalardan biri bo'lib qolmoqda. Ularning eng muhimlaridan biri — bu atrof-muhitning ifloslanishidir. Havo, suv, tuproq va biologik xilma-xillikning ifloslanishi nafaqat tabiiy resurslarning kamayishiga, balki inson salomatligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu jarayonlar bir qator omillar ta'sirida yuzaga chiqadi. Ayniqsa, geografik omillar atrof-muhit ifloslanishining shakllanishi va tarqalishida muhim o'rin tutadi. Ushbu maqolada atrof-muhit ifloslanishiga sabab bo'ladigan asosiy geografik omillar — tabiiy-geografik, ijtimoiy-iqtisodiy va texnogen omillar tahlil qilinadi.

Asosiy qism

1. Tabiiy-geografik omillar

Tabiiy-geografik omillar — bu ifloslanish manbalarining joylashuvi, ularning tarqalish tezligi va yo'nalishini belgilab beradigan omillardir:

- **Iqlim sharoiti** – Havo harorati, shamol yo'nalishi, yog'ingarchilik miqdori kabi iqlimiy omillar iflos moddalar tarqalishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.
- **Relyef** – Tog'li va vodiqli hududlarda iflos moddalar to'planib qolishi yoki pastliklarga oqib tushishi kuzatiladi.
- **Suv resurslari** – Daryo va ko'llar orqali ifloslantiruvchi moddalar boshqa hududlarga ko'chishi mumkin.
- **Tuproq xususiyatlari** – Ayrim tuproqlar iflos moddalarni ushlab qolish yoki chuqur qatlamlarga o'tkazish xususiyatiga ega.

2. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar

- **Sanoatlashtirish** – Sanoat korxonalari havo, suv va tuproqni ifloslantiruvchi asosiy manba hisoblanadi.
- **Transport vositalari** – Avtomobil, temiryo'l va havo transporti chiqindilari atmosferaga turli zararli gazlarni chiqaradi.

- **Aholi zichligi** – Katta shaharlarda chiqindilar miqdori ko‘payadi, chiqindini qayta ishlash tizimi yetarli emas.
- **Qishloq xo‘jaligi** – Kimyoviy o‘g‘itlar, pestitsidlar, agrokimyoviy vositalar orqali yer va suv ifloslanadi.

3. Texnogen omillar

- **Sanoat chiqindilari** – Maxsus tozalovchi inshootlarsiz ishlayotgan zavod-fabrikalar ekologik muhitga tahdid soladi.
- **Energetika** – Neft, gaz, ko‘mir asosida ishlaydigan issiqlik elektr stansiyalari atmosfera va suv havzalariga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.
- **Radiatsiya** – Atom elektr stansiyalari yoki radiatsion chiqindilar noto‘g‘ri saqlansa, radioaktiv ifloslanish yuzaga keladi.
- **Avariyalar** – Neft to‘kilishi, kimyoviy moddalarning tabiiy muhitga to‘kilishi yirik ekologik fojialarga sabab bo‘ladi.

Xulosa

Atraf-muhit ifloslanishi ko‘p omilli muammo bo‘lib, uni bartaraf etishda har bir geografik omilni chuqur tahlil qilish zarur. Har bir hududning tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlariga mos holda ekologik siyosat ishlab chiqilishi kerak. Geografik yondashuv orqali ifloslanish manbalarini aniqlash, ularni kamaytirish yo‘llarini ishlab chiqish, shuningdek, barqaror rivojlanish strategiyasini shakllantirish mumkin. Shu yo‘l bilan insoniyat o‘z hayot tarzini tabiiy muhit bilan uyg‘unlashtirgan holda yashash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alimov A.A. (2019). *Atrof-muhit muhofazasi asoslari*. Toshkent: “Fan va texnologiya”.
2. Bobojonov B.T., Xudoyberdiyev D.M. (2022). *Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish*. Samarqand: “Zarafshon nashriyoti”.
3. Karimov N.S. (2020). *Geografik muhit va antropogen omillar*. Buxoro: “Ilm ziyo”.
4. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (2023). *Global Environmental Outlook*. Geneva: WHO Press.
5. www.stat.uz – O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy sayti.